

Басюк Н. А. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до соціально-емоційного навчання молодших школярів // Нова українська школа: результати та перспективи : збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції, 21 грудня 2023 року / за заг. ред. О. А. Голюк. Маріуполь : МДУ, 2024. С. 110 – 113.

Басюк Н.А.,
к. пед. наук, доцент, доцент кафедри
початкової освіти та культури фахової мови,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Останнім часом у науковій літературі поширення набули такі поняття як «soft-skills», «м'які навички», «життєві навички», «навички XXI століття», «наскрізні навички», «міжособистісні навички», «цілісний розвиток дитини». Усі вони стосуються соціально-емоційного навчання, яке є пріоритетним напрямом державної освітньої політики Сполучених Штатів Америки, країн Європи та світу.

Вперше термін «соціально-емоційне навчання» був оприлюднений у 1994 р. науковцями Інституту Фетцера (США). Він означав «процес оволодіння знаннями, формування поглядів та навичок, необхідних для формування здорової особистості; розуміння й управління емоціями; постановки й досягнення особистих й колективних цілей; відчуття й виявлення співпереживання до інших; встановлення і підтримки позитивних взаємин; прийняття відповідальних рішень» [2, с. 7]. Однак передумови до появи соціально-емоційного навчання з'явилися дещо раніше, в 1983 році. У розробленому Національною комісією з питань якості в освіті документі «Нація в небезпеці» констатувався сумний реальний стан справ у сфері освіти, що сколихнуло американське суспільство, викликало загальнонаціональну стурбованість й зацікавленість проблемами шкільництва і кризовим суспільним моральним станом. Ідеї, сформульовані в зазначеному документі, започаткували освітні реформаційні процеси, що відбулися в 80-90-х роках ХХ століття і вплинули на освітню політику США в подальшому. Програма соціально-емоційного навчання розглядалась як освітня реформа, шлях виходу освітньої системи з тривалої кризи. Її основна ідея – розвиток базових людських цінностей, соціальних і емоційних навичок в дітей і молоді, який допоможе досягти успіху в школі, кар'єрі, житті. Її основна мета – покращення показників успішності, профілактика та зменшення психічних і поведінкових проблем, зниження випадків булінгу, небажаної агресії, створення атмосфери партнерства й взаємної поваги між учнями та вчителями, отримання радості від навчання. На підтримку СЕН (соціально-емоційного навчання) у 1994 році було створено Асоціацію CASEL, метою якої є розробка та реалізація програм і стратегій

соціально-емоційного навчання дітей, учнівства і студентства. На сьогодні відомо більше 200 існуючих програм соціально-емоційного навчання.

Однією з таких програм, науковий фундамент для якої склала система СЕН, є програма соціально-емоційного та етичного навчання (СЕЕН) для міжнародного використання, що була розроблена командою науковців провідного дослідницького Університету Еморі (США) за підтримки лауреата Нобелівської премії миру Далай-лами XIV. Програма цілісно та її елементи апробувалися в закладах освіти по всьому світу: у США, Індії, Бразилії, Великій Британії, Швеції, Швейцарії, Австралії, Японії, Китаї та інших країнах.

Соціально-емоційне та етичне навчання зосереджене на розвитку п'яти компетенцій: самоусвідомлення, самоорганізації, соціальної свідомості, побудови стосунків та прийняття відповідальних рішень. В основі програми – три виміри знань і компетенцій (усвідомленість, співпереживання, залученість) і три рівні (соціальний, особистісний і системний), які перетинаються між собою. Особливістю програми є те, що вона враховує найновіші наукові розробки та відкриття в області емоцій та інтелекту і спрямована на формування соціально-емоційних, або «м'яких», навичок з орієнтацією на цінності. М'які навички пов'язані з: когнітивною регуляцією (контроль уваги / інгібіторний контроль, робоча пам'ять / планування, когнітивна гнучкість тощо); емоційними процесами (знання / вираження емоцій, регулювання емоцій / поведінка, емпатія / сприйняття перспективи); соціальними / міжособистісними навичками (розуміння соціальних сигналів, вирішення конфліктів, просоціальна поведінка); додатковими навичками (критичне й системне мислення та іншими) [1, с. 108]. Наразі в Україні пілотують Програму соціально-емоційного та етичного навчання в межах всеукраїнського шкільного експерименту МОН України (наказ МОН від 18.11.2019 р. №1431) і за підтримки Громадської служби миру – GIZ Україна в 26-ти школах. Це допоможе педагогам зрозуміти цілі і завдання соціально-емоційного навчання, набути компетентності у його реалізації, пройти відповідну підготовку та оволодіти інструментами впровадження СЕЕН в освітній простір початкової школи, а також сприяти популяризації набутого досвіду.

Ключовою постаттю у впровадженні соціально-емоційного навчання є педагог. Тому успішне й повноцінне втілення програми в українські школи залежить насамперед від системного підходу до професійної підготовки майбутніх педагогів, наданні інформаційної, методичної та організаційної допомоги у покроковому навчанні формам, методам і методикам соціально-емоційної освіти, а також розвитку соціально-емоційних навичок у самих студентів.

Фахова підготовка майбутніх вчителів початкової школи, що здійснюється в Житомирському державному університеті імені Івана Франка, передбачає розвиток у здобувачів професійно необхідних та особистісних соціально-емоційних навичок шляхом вивчення обов'язкових і вибіркових дисциплін, в яких інтегровано елементи соціально-емоційної освіти, вивчення спеціальних тематичних навчальних курсів, де студенти можуть підвищити власні соціально-емоційні навички й уміння та ознайомитися з програмами і стратегіями

соціально-емоційного навчання у початковій школі, через участь в активних формах й методах навчання, студентському самоврядуванні, через набуття досвіду під час проходження різних видів практик.

У процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін майбутні вчителі початкових класів отримують знання про природу та види емоцій, їх роль у педагогічному процесі, вплив емоцій на розумову діяльність і ефективність засвоєння знань, особливості емоційної сфери молодших школярів. Ці освітні компоненти сприяють усвідомленню студентами власних комунікативних можливостей та переконують у необхідності їх розвитку з опорою на норми педагогічної етики й такту. На заняттях здобувачі вчать правильно розуміти й розпізнавати емоційні стани власні та інших людей, дізнаються про значення емоційного інтелекту педагога у педагогічній діяльності, знайомляться з найновішими науковими розробками в цій сфері.

Під час вивчення курсу «Методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» майбутні вчителі початкової школи дізнаються про сутність і зміст соціально-емоційного навчання, знайомляться з програмами і навчальними матеріалами СЕН, конструюють уроки з використанням форм, методів, вправ, ігор на розвиток соціально-емоційних навичок. Пропускаючи інформацію крізь себе, студенти починають краще розуміти себе і свої відчуття, емоції й ціннісні орієнтири. Квазіпрофесійна діяльність, що активно використовується на практичних заняттях, сприяє розвитку навичок взаємодії з соціальним середовищем, надає впевненості у власних силах, розвиває соціальну чуйність, емпатію, терпимість до чужої думки, відкритість, здатність до комунікації і творчості, уміння управляти власними емоціями. Проведення практичних занять сприяє забезпеченню професійного використання знань в навчальних умовах.

На заняттях вибіркової дисципліни «Розвиток емоційного інтелекту в майбутніх учителів початкової школи» здобувачі першого (бакалаврського) рівня практично знайомляться з методиками й техніками управління власним емоційним станом, серед яких особливий інтерес викликають рефлексивні, або тілесні, практики, медитативні практики, дихальні вправи, стратегії well-being і mindfulness, мистецькі практики, арттерапія, моделювання діалогів конфліктної ситуації; розучують засоби і прийоми зняття стресових станів і збереження психічного здоров'я.

Вагоме значення для розвитку соціально-емоційних компетенцій майбутніх педагогів мають технології, форми і методи, які використовуються в освітньому середовищі університету. Серед них – парні й групові форми навчання, створення портфоліо професійного розвитку, метод «Навчання через дію», проєктування, дискусії, збагачення досвідом від практикуючих вчителів, інформаційно-комунікаційні технології та багато інших.

Таким чином, ефективне впровадження в шкільництво програм соціально-емоційного навчання залежить не тільки від їх змісту та інструментарію, але, насамперед, від рівня сформованості соціально-емоційних компетенцій самого вчителя. А цьому значною мірою сприяє процес професійної підготовки та освітнє середовище закладу вищої освіти, де оволодіває азами професії майбутній фахівець початкової школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичний огляд : Можливості для реалізації соціально-емоційного навчання в рамках реформи «Нова українська школа» / Т. Дрожжина та ін.; за заг. ред. Л. Гриневич. Київ : Шкільний світ, 2021. 312 с
2. Zins J. E., Weissberg R. P., Wang M. C., Walberg, H. J. Building academic success on social and emotional learning: What does the research say? *Teachers College Press*, 2004.